

С.О. Ніколаєнко (м. Суми)

МОДЕЛІ ПІДВИЩЕННЯ НАВІЮВАНОСТІ СУГЕРЕНДА ПРИ ПЕРЕХОДІ В СТАН ГІПНОТИЧНОГО ТРАНСУ

Постановка проблеми. Спеціальний аналіз показує, що в структурі процесу сугестивного впливу доцільно розрізняти операційний, процесуальний, результативний етапи [11, с. 156].

Формування стану підвищеної навіюваності сугеренда, пов'язаного із процесуальним етапом сугестивного впливу, є вирішальною умовою ефективності реалізації всього процесу сугестивного впливу [13].

Раніше в нашій роботі було показано, що *дисоціація* свідомої й несвідомої сфер психіки сугеренда є базовим психологічним механізмом підвищення його сугестивності [14].

На підставі аналізу співвідношення актуалізації й депотенціалізації як свідомості, так і несвідомого психічного *в процесі їхньої дисоціації*, можуть бути визначені наступні моделі підвищення навіюваності сугеренда: 1) «депотенціалізація свідомості без актуалізації несвідомого психічного»; 2) «актуалізація несвідомого психічного без депотенціалізації свідомості»; 3) «депотенціалізація як свідомості, так і несвідомого психічного»; 4) «актуалізація несвідомого психічного при депотенціалізації свідомості». При цьому перша й друга моделі підвищення навіюваності сугеренда реалізуються в *незміненому стані свідомості*, а третя й четверта моделі – при його переході в *трансний (гіпнотичний) стан свідомості*. Таким чином, потрібен подальший спеціальний аналіз для виявлення специфічних факторів, методів і психотехнік підвищення навіюваності сугеренда, з одного боку, у *незміненому стані свідомості*, а з другого боку - при його переході в трансний стан свідомості.

Метою даної статті є виявлення факторів, методів і психотехнік підвищення навіюваності сугеренда при його переході в *трансний стан свідомості* в межах наступних моделей: (3) «депотенціалізація як свідомості,

так і несвідомого психічного»; (4) «актуалізація несвідомого психічного при депотенціалізації свідомості».

Результати теоретичного аналізу проблеми. Розглянемо сутнісні характеристики третьої моделі підвищення сугестивності, в основі якої знаходиться депотенціалізація не тільки свідомості, але й несвідомого психічного.

Такий підхід до формування підвищеної сугестивності характерний для класичного гіпнозу [6]. Розглядаючи сутність класичного гіпнозу, М. Еріксон, Е. Россі, Ш. Россі, зокрема, стверджують, що «у типовому трансі правопівкульні функції можуть бути подавлені, так само як і лівопівкульні» [20, с. 306].

З позицій фізіологічного підходу класичний гіпноз трактується як «викликаний сон». При цьому викликаним сном «називають гіпнотичний сон людини, зумовлений мовним навіюванням, тобто подразником другої сигнальної системи відповідного змісту. Викликаний сон людини відрізняється від гіпнотичного сну тварини не тільки способом його викликання (мовним навіювання), але й наявністю так званого рапорту» [16, с. 41].

К.І. Платонов підкреслює, що стани пильнування, гіпнотичного сну й природного сну послідовно переходять один в інший. При цьому внутрішнє гальмування, поширюючись і заглиблюючись, утворює різні ступені гіпнотичного стану. Автор робить висновок, що «явище гіпнозу людини є результатом того або іншого розчленування великих півкуль на сонні й пильнуючі відділи, що відбувається під впливом словесних навіювань» [16, с. 42].

Незважаючи на те, що в умовах гіпнотичного сну відбувається депотенціалізація (пригнічення) як свідомості (лівопівкульних функцій мозку), так і несвідомого психічного (правопівкульних функцій мозку), у корі головного мозку все-таки залишається рапорт як зона контакту між сугестором і сугерендом. Рапорт розглядається як «ділянка другої сигнальної

системи гіпнотика, що продовжує пильнування (внаслідок того, що приспання робилося мовним шляхом, тобто через другу сигнальну систему). Він являє собою більш-менш обмежене вогнище концентрованого роздратування, ізольоване у наслідок негативної індукції від інших районів кори, що перебувають у стані сонного гальмування» [16, с. 43].

Найважливішою практично значимою властивістю гіпнозу є підвищення навіюваності сугеренда. Так, К.І. Платонов стверджує, що важливою особливістю гіпнозу «є виникаюча в цьому стані підвищена сугестивність, тобто підвищена можливість утворення в корі мозку, під прямим впливом словесних навіювань відповідного змісту, нових вогнищ концентрованого збудження, нових тимчасових зв'язків, нових динамічних структур» [1, с. 33].

Розглянемо найважливіші **фактори депотенціалізації свідомості** в умовах проведення класичного гіпнозу.

Першим фактором депотенціалізації свідомості гіпнотика в класичному гіпнозі виступає *авторитет і влада гіпнотизера*. В.В. Кондрашов прямо вказує на те, що класичний гіпноз є *авторитарним* методом гіпнотизації, що передбачає «обумовлену покірність пацієнта» [10, с. 145].

Дослідники розрізняють, принаймні, п'ять різних типів влади: 1) примусову (засновану на можливості карати); 2) нагороджувальну (засновану на можливості приносити користь – фінансову або психологічну); 3) легальну (виникаючу із займаної соціально-психологічної позиції й ролі); 4) спеціальну (виникаючу на основі знань і досвіду в деякій галузі); 5) атрибутивну (засновану на приписуванні позитивних рис особистості, здатних пробудити до неї симпатію). М. Япко підкреслює, що «у будь-якій ситуації ми маємо справу з усіма типами влади, але особливо добре вони помітні в терапевтичному контексті. Терапевт може мати величезну владу» [21, с. 43-44].

М.М. Гордєєв виділяє наступні якості гіпнотизера, значимі для підвищення його авторитету в очах гіпнотика: 1) спостережливість; 2) охайна

зовнішність; 3) інтуїція; 4) уміння створювати й підтримувати рапорт; 5) здатність швидко приймати рішення; 6) упевнена поведінка [6, с. 74-76].

Другим фактором депотенціалізації свідомості в умовах класичного гіпнозу є **підготовча бесіда гіпнотизера з гіпнотиком**. М.М. Гордєєв відзначає, що під час бесіди з гіпнотиком «необхідно розсіяти всі побоювання й неправильні уявлення про гіпноз, які могли створитися ... із книг, засобів масової інформації, розповідей оточуючих людей (часто не підтверджених особистим досвідом). Його варто запевнити, що він може повністю розпоряджатися своєю волею й при необхідності може самостійно «прокинутися». Поясніть, що в ході гіпнотичної роботи мова буде йти про співробітництво, а не про ваше домінування» [6, с. 82].

М. Япко, зокрема, вказує на наступні помилкові уявлення, які необхідно розвіяти гіпнотизеру в ході підготовчої бесіди з гіпнотиком: 1) гіпноз викликається волею гіпнотизера; 2) загіпнотизувати можна лише людей певного типу; 3) гіпнозу піддаються лише люди зі слабкою волею; 4) якщо хтось один раз піддався гіпнозу, то надалі більше не в змозі встояти перед ним; 5) загіпнотизований може говорити або робити щось проти своєї волі; 6) гіпнотичний стан може бути небезпечним для здоров'я; 7) довічна залежність від гіпнотизера неминуча; 8) зі стану гіпнозу можна не вийти; 9) під час гіпнотичного трансу людина спить або перебуває без свідомості; 10) гіпноз завжди вимагає монотонного ритуалу індукції; 11) завдяки гіпнозу людина може точно згадати все, що з нею колись трапилося [21, с. 18-24].

Третім фактором депотенціалізації свідомості в класичному гіпнозі є **проведення тестів на підвищення сугестивності гіпнотика**. Дані тести покликані допомогти гіпнотику знизити критичність до наступних навіювань гіпнотизера й повірити у свою здатність реалізовувати дані навіювання. При цьому рекомендується проводити наступні класичні тести: 1) тест падіння назад; 2) тест зчеплення віків; 3) тест Констама; 4) тест хитання; 5) тест стислих рук; 6) тест маятника (за В.В. Кондрашовим) та ін. [6, с. 83-86].

Розглянемо найважливіші **фактори депотенціалізації несвідомого психічного** в умовах проведення класичного гіпнозу.

Першим фактором депотенціалізації несвідомого психічного в умовах проведення класичного гіпнозу виступає принципова **спрямованість базової техніки гіпнотизації на приспання** сугеренда. Це пов'язане з корковою теорією гіпнозу як «*стану неповного сну*», яку І.П. Павлов побудував на матеріалах, отриманих при спостереженні за розвитком сонливості й сну в піддослідних тварин (собак) і людей. Відповідно до даної теорії, фазові стани кліток кори головного мозку виникають при пробудженні або при засипанні людини й розподіляються по корі мозку нерівномірно, локалізуючись то в одних, то в інших її ділянках. Такі перехідні (фазові) стани в зазначеній теорії називаються «гіпнотичними». Саме з перехідними (фазовими) станами кори мозку тісно пов'язані явища навіювання й сугестивності, які за певних умов одержують переважне, незаконне й нескориме значення [16, с. 30-34]. Тому в техніках традиційного гіпнозу на етапах наведення, поглиблення й підтримки трансу у різних варіаціях *постійно навіюється ідея сну* [9, с. 126-136].

Для формування гіпнотичного сну застосовуються вербальні, невербальні й змішані методи. Найбільш ефективними є змішані методи гіпнотизації, при яких вербальні техніки навіювання сну підкріплюються впливом на зоровий, звуковий і шкіряний аналізатори [6], [10], [15].

Другим фактором депотенціалізації несвідомого психічного в процесі наведення гіпнотичного сну є **дія монотонних подразників**. Особливо діючими є слабкі тактильні й температурні подразнення. К.І. Платонов відзначає: «Вплив багаторазово повторюваних тихих, монотонних заколисливих словесних подразнень, що приводять до *поступового* розвитку в корі мозку гіпнотичного стану, що охоплює більші або менші її ділянки. У цьому випадку в основі розвитку викликаного сну лежить механізм внутрішнього, або умовного гальмування» [16, с. 47-48]. При відсутності в

корі головного мозку сильних вогнищ збудження снотворними агентами можуть стати слабкі монотонні подразнення навіть одного з її аналізаторів.

Третім фактором депотенціалізації несвідомого психічного в процесі наведення гіпнотичного сну виступає **сенсорна депривація**. К.І. Платонов відзначає, що «виникненню й розвитку сонного гальмування допомагає відсутність зовнішніх і внутрішніх подразнень, що можуть створювати в корі мозку пункти збудження й цим перешкоджати поширенню по корі мозку гальмівного процесу» [16, с. 26]. Інші дослідники також вважають, що «в індукції гіпнотичного стану істотне значення мають ослаблення дії зовнішніх подразників, концентрація уваги на голосі й маніпуляціях гіпнотизера, релаксація, фіксація на тілесних відчуттях» [15, с. 15].

У цілому варто погодитися з Л.П. Гримаком у тім, що «умовами, які допомагають розвитку гіпнозу, варто вважати деактивуючу дію монотонних подразників або загальне зниження появи зовнішніх подразників, а також м'язову релаксацію, що різко знижує тонус центральної нервової системи. У деяких випадках ці умови можуть відігравати роль і основних гіпногенних факторів» [7, с. 149].

Таким чином, фізіологічна теорія гіпнозу пояснює одну з найважливіших форм підвищення сугестивності, що реалізується в умовах проведення класичного гіпнозу як «викликаного сну». При цьому відбувається депотенціалізація як свідомості, так і несвідомого психічного. Тому О.В. Овчиннікова, О.Е. Насіновська, Н.Г. Іткін справедливо відзначають: «З її позицій (фізіологічної теорії гіпнозу – С.Н.) може знайти пояснення лише *пасивний гіпноз* (виділене мною – С.Н.), а різні форми активності особистості в гіпнотичному стані не можуть бути інтерпретовані в рамках уявлень про процеси збудження й гальмування... І в наші дні питання про нейрофізіологічні основи гіпнозу залишається відкритим» [15, с. 13-14].

Розглянемо **сутнісні характеристики четвертої моделі підвищення сугестивності**, в основі якої знаходиться з одного боку, депотенціалізація свідомості сугеренда, а з другого боку - актуалізація його несвідомого

психічного. Такий підхід до підвищення сугестивності на основі формування специфічної форми трансу прийнято називати «еріксоновським (активним) гіпнозом» [6, с. 106-130].

В.С. Ротенберг показав, що змінені стани свідомості, які найбільше сприяють навіюванню, пов'язані, з одного боку, з обмеженням логічного мислення й свідомості, що базується на функціональних можливостях лівої півкулі мозку, а з другого боку - з підвищенням функціональної активності правої півкулі мозку, що грає ключову роль в організації несвідомого психічного [17]. Автор підкреслює, що «суть гіпнотичної зміни свідомості зводиться до відносного превалювання образного мислення в умовах інгібіції вербального мислення» [17, с. 225]. При цьому «вимикання лівої півкулі сприяє експлікації складних контекстуальних асоціативних зв'язків між предметами, які у звичайному стані не проявляються» [17, с. 104].

М. Кінг, У. Коен, Ч. Цитренбаум підкреслюють, що «транс – це стан свідомості, у якому суб'єкт відкритий для прийняття повідомлень правою півкулею, або несвідомим. Гарне гіпнотичне наведення й гарна гіпнотична робота будуть стимулювати цю півкулю й зроблять, таким чином, сильний вплив на людину, як правило, повз її свідомість» [8, с. 28]. М.М. Гордєєв також відзначає: «Уважається доведеним, що активність правої півкулі під час трансу збільшується, у той час як активність лівої зменшується» [6, с. 17].

С. Гіліген відзначає, що М. Еріксон «проявляв схильність до дисоціативних моделей трансу...» [5, с. 54]. Тому при наведенні трансу, з одного боку, «багато звичних для Еріксона форм вербального вираження спрямовані на те, щоб заблокувати або депотенціалізувати упорядковані, раціональні, абстрактні й спрямовуючі функції звичайних для суб'єкта способів лівопівкульного знання» [20, с. 305]. А з другого боку, він домагається зсувів «від раціонального й аналітичного до перцептуального, кінестетичного й синтетичного функціонування, настільки характерного для правої півкулі» [20, с. 305].

Характеризуючи специфіку підвищення сугестивності в активному трансі, С. Гіліген відзначає, що в даному стані «людина звичайно проявляє готовність експериментувати з новими можливостями, що відкриваються перед нею» [5, с. 65]. Важливо також підкреслити, що «людина в стані терапевтичного трансу в меншому ступені прив'язана до певної позиції (тобто обмеженням або структурі), хоча як і раніше спирається на свої життєві цінності» [5, с. 65].

Підвищення сугестивності в стані активного трансу виконує наступні основні функції: 1) тимчасове усунення в сугеренда критичних суджень, що дозволяє сугестору обходити будь-який його свідомий опір; 2) уповільнення в сугеренда фізіологічних процесів, що дозволяє йому на несвідомому рівні концентруватися на насущному завданні; 3) установлення між сугестором і сугерендом відносин співробітництва, що сприяє гарній спільній діяльності як за допомогою гіпнозу, так і за його межами [8, с. 29].

Таким чином, реалізація четвертої моделі підвищення сугестивності, в основі якої перебуває депотенціалізація свідомості сугеренда при актуалізації його несвідомого психічного, приводить до формування в сугеренда активного гіпнотичного трансу. Тому навіювальні впливи сугестора проводяться на тлі *активного* гіпнотичного трансу сугеренда.

Розглянемо **фактори підвищення навіюваності** сугеренда при його переході в активний гіпнотичний транс.

Узагальнюючи дисоціативні моделі гіпнозу, С. Гіліген для наведення активного трансу й підвищення навіюваності сугеренда рекомендує дотримуватися наступних принципів дисоціації: «а) підбудуйтеся до свідомих процесів і депотенціалізуйте їх; б) зосереджуйтеся на несвідомих процесах і підсилюйте їх» [5, с. 116].

Перейдемо до аналізу найважливіших **факторів депотенціалізації свідомості** сугеренда в межах **четвертої моделі** підвищення сугестивності.

М. Еріксон, Е. Россі, Ш. Россі пов'язують сутність депотенціалізації свідомості з депотенціалізацією лівопівкульного функціонування мозку.

Автори відзначають, що базовою ознакою лівопівкульного функціонування є «лінгвістична й логіко-граматична організація свідомості, яку звичайно пов'язують із розташуванням мовного центра в лівій півкулі» [20, с. 304]. Тому депотенціалізація свідомості спрямовується на те, «щоб зрушити свідомість убік від цієї лінгвістичної спеціалізації лівої півкулі..., щоб заблокувати або депотенціалізувати упорядковані, раціональні, абстрактні й спрямовуючі функції звичайних для суб'єкта способів лівопівкульного функціонування» [20, с. 304-305].

Однією з ефективних стратегій депотенціалізації свідомості в еріксоновському гіпнозі є *замішання*, що «являє собою, по суті справи, такий вплив, що порушує в людини свідомі процеси переробки інформації й тим самим сприяє розвитку чуттєвих процесів трансу» [5, с. 271]. Тому створення замішання рекомендується застосовувати в тих випадках, коли сугеренди «ведуть безперервний внутрішній діалог, або ж постійно орієнтовані на внутрішні образи, або, можливо, увесь час випробовують відволікаючі їх кінестетичні відчуття» [5, с. 270].

Створення замішання ґрунтується на наступних передумовах: 1) у поведінці людини проявляється багато автоматичних і передбачуваних стереотипів; 2) порушення кожного із цих стереотипів створює стан замішання; 3) більшість людей прагне якнайшвидше позбутися від замішання; 4) замішання зростає, якщо людина не може швидко визначити його причину; 5) у міру зростання замішання зростає мотивація, спрямована на його зменшення; 6) людина, що відчуває почуття невизначеності, готова, як правило, скористатися першим же способом для її зменшення [5, с. 272].

Розглянемо базові фактори створення замішання при депотенціалізації свідомості в сугеренда в процесі наведення активного трансу.

Першим фактором створення замішання в процесі депотенціалізації свідомості в сугеренда при наведенні трансу виступає **перевантаження стереотипу**.

Прийоми перевантаження стереотипів являють собою впливи, які перевантажують звичайні способи прийому, оцінки, надання й передачі інформації людиною [5, с. 275].

Загальна схема перевантаження стереотипів полягає в наступному: 1) виявляються поведінкові стереотипи, які протидіють зануренню сугеренда в транс; 2) проводиться відповідне підстроювання до виявленого стереотипу; 3) інтенсифікується й перевантажується домінуючий стереотип, що ускладнює подальшу переробку інформації з нормальною швидкістю; 4) викликане замішання ще більше підсилюється для того, щоб підвищити потенціал реагування сугеренда; 5) замішання утилізується шляхом віддачі простих команд, пов'язаних із зануренням у транс.

Перевантаження стереотипів може проходити за допомогою наступних методів: 1) дезорієнтація в часі; 2) дезорієнтація в просторі (зрушення внутрішньої системи координат); 3) дезорієнтація в просторі (зрушення зовнішньої системи координат); 4) концептуальна дезорієнтація; 5) подвійне наведення [5, с. 300-329].

Другим фактором створення замішання в процесі депотенціалізації свідомості в сугеренда при наведенні трансу є *переривання стереотипу*.

Прийоми переривання стереотипів являють собою впливи, які порушують звичайні способи прийому, оцінки, надання й передачі інформації людиною [5, с. 275]. Переривання стереотипів може робитися в будь-якій когнітивній модальності - слуховій, візуальній або кінестетичній.

Загальна схема переривання стереотипів полягає в наступному: 1) виявляються соціальні або індивідуальні поведінкові стереотипи, які планується перервати; 2) проводиться відповідне підстроювання до виявленого стереотипу; 3) інтенсифікується й на короткий час переривається вибраний стереотип, що припиняє подальшу переробку інформації; 4) викликана розгубленість і непевність ще більше підсилюється для того, щоб підвищити потенціал реагування сугеренда; 5) замішання утилізується шляхом віддачі м'яких навіювань, пов'язаних із зануренням у транс.

У якості прийомів переривання стереотипів виступають: 1) смислові безглуздості; 2) порушення синтаксису; 3) гальмування рухових проявів сугеренда; 4) переривання сигналів доступу; 5) полярні ігри [5, с. 275-278].

Третім фактором створення замішання в процесі депотенціалізації свідомості в сугеренда при наведенні трансу виступає **несподіванка**. В якості способів створення несподіванки можуть виступати: 1) сюрприз; 2) шок; 3) дивина; 4) неправдоподібність; 5) незвичайність тощо [20, с. 167-170].

Несподіванки можуть виконувати наступні функції: 1) миттєво депотенціалізувати внутрішні установки індивіда; 2) мотивувати сугеренда залишатися відкритим, що очікує чогось незвичайного; 3) знижувати контроль «Я», щоб несвідомі процеси могли діяти автономно й спонтанно [20, с. 167-170].

Таким чином, створення замішання в процесі депотенціалізації свідомості в сугеренда при наведенні трансу є також способом депотенціалізації його особистісних обмежень. Це пов'язане з тим, що «депотенціалізація обмежень звичних паттернів усвідомлення людини відкриває шлях до нових комбінацій асоціацій і навичок мислення, які можуть бути вироблені для творчого розв'язання проблеми усередині індивіда» [20, с. 333].

Розглянемо основні **фактори актуалізації несвідомого психічного сугеренда** в межах **четвертої моделі** підвищення сугестивності.

Першим фактором актуалізації несвідомого психічного в сугеренда при наведенні активного трансу виступає постановка **питань, що вимагають несвідомого пошуку**.

М. Еріксон, Е. Росі, Ш. Росі підкреслюють, що їхні підходи до наведення трансу «спрямовані на те, щоб обійти тверді й заучені обмеження свідомих і звичних установок пацієнта» [20, с. 35]. Тому основою доступу до несвідомих процесів сугеренда є постановка питань, *орієнтованих на актуалізацію його чуттєвого досвіду*. Такі питання, ініціюють процес несвідомого пошуку, «у ході якого суб'єкт на чуттєвому рівні досліджує свої

внутрішні процеси, щоб виявити в їхньому змісті якийсь значимий особистісний сенс» [5, с. 213].

Питання можуть бути використані для різних цілей, у тому числі для збору інформації, встановлення рапорту, подачі команд, зосередження уваги, підстроювання одночасно до свідомих і несвідомих процесів, викликання спогадів, пов'язаних із трансом, перевантаження й поглиблення трансу.

При цьому для ініціації процесів несвідомого пошуку й одержання доступу до переживань трансу можуть бути виділені наступні специфічні типи питань: 1) питання, що зосереджують увагу сугеренда; 2) питання, що відкривають доступ до чуттєвих аспектів пам'яті сугеренда: а) питання про досвід розслаблення; б) питання про природно виникаючі феномени трансу (вікової регресії, каталепсії, амнезії й ін.); в) питання про досвід переживання трансу раніше; 3) риторичні питання; 4) двоїсті питання; 5) приховані питання [5, с. 213-219].

Другим фактором актуалізації несвідомого психічного в сугеренда при наведенні активного трансу виступає *активізація репрезентативних систем*.

Репрезентативні системи – це системи кодування інформації у свідомості. Є візуальна, аудіальна, кінестетична системи, а також смакові й нюхові відчуття. Завдяки репрезентативним системам існує можливість сприймати інформацію, зберігати й використовувати її при повторному відтворенні (репрезентації) в пам'яті [2, с. 20].

Р. Бендлер і Д. Гріндер указують, що одна з найбільш прямих і потужних технік актуалізації правої півкулі полягає в тому, що сугеренду пропонують задіяти одну або кілька репрезентативних систем: 1) внутрішнім зором відтворювати статичні або динамічні візуальні образи; 2) внутрішнім слухом відтворювати звуки, шуми, мелодії; 3) концентруватися на тілесних відчуттях [3, с. 151-165]. Р. Бендлер і Д. Гріндер, зокрема, відзначають, що «одна з найбільш прямих і потужних методик досягнення недомінантної півкулі, виявлених гіпнотизерами, полягає в тому, що клієнта змушують його

внутрішнім зором створювати внутрішні образи. Даючи клієнтові завдання, що передбачають здатність до візуалізації, гіпнотизер полегшує перенесення контролю від домінантної півкулі до недомінантної» [3, с. 153].

Накладання (перекривання) репрезентативних систем приводить ще до більш потужної актуалізації несвідомого психічного в сугеренда. У цьому випадку актуалізується одночасний і неусвідомлений зв'язок між різними репрезентативними системами. Тому візуальні образи, наприклад, можуть викликати також і кінестетичні відчуття, і звуки. Актуалізуючи інформацію в сугеренда в одній репрезентативній системі, ми дублюємо її й в інших системах.

При накладанні репрезентативних систем сугестор починає актуалізацію переживання сугеренда в провідній репрезентативній системі, а потім продовжує його реалізацію через допоміжні репрезентативні системи. Такий спосіб перекривання або накладання репрезентативних систем формує синестезію, що приводить до більш глибокого занурення сугеренда в транс [12, с. 112].

Третім фактором актуалізації несвідомого психічного в сугеренда при наведенні активного трансу виступає **активізація трансових феноменів**.

Найважливішим принципом при формуванні активного трансу є те, що активізація будь-якого трансового феномена відкриває шлях до формування більш глибокого стану трансу (принцип «важільного наведення трансу»). Р. Бендлер Д. Гріндер підкреслюють, що якщо сугестор може актуалізувати такий феномен, то це викликає до нього довіру сугеренда, і він «може використовувати це переживання як важіль для досягнення інших змінених станів» [4, с. 65].

Гіпнотичні феномени становлять фундамент усіх видів суб'єктивного досвіду людини. Сугестор може актуалізувати у сугеренда наступні гіпнотичні феномени: 1) регресію віку; 2) каталепсію; 3) аналгезію й анестезію; 4) прогресію віку; 5) амнезію 6) ілюзії й галюцинації; 7)

ідеодинамічні реакції; 8) порушення почуття часу; 9) дисоціацію [21, с. 115-130].

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми показав наступне. Підвищення навіюваності сугеренда при його переході в *трансовий стан свідомості* доцільно розглядати в межах наступних моделей: «депотенціалізація як свідомості, так і несвідомого психічного»; «актуалізація несвідомого психічного при депотенціалізації свідомості».

У контексті моделі «депотенціалізація як свідомості, так і несвідомого психічного» найважливішими факторами підвищення навіюваності сугеренда є: з одного боку - фактори депотенціалізації свідомості (авторитет і влада гіпнотизера; підготовча бесіда гіпнотизера з гіпнотиком; проведення тестів на підвищення сугестивності гіпнотика); з другого боку - фактори депотенціалізації несвідомого психічного (спрямованість базової техніки гіпнотизації на приспання гіпнотика; дія монотонних подразників; сенсорна депривація гіпнотика).

У контексті моделі «актуалізація несвідомого психічного при депотенціалізації свідомості» найважливішими факторами підвищення навіюваності сугеренда є: з одного боку - фактори депотенціалізації свідомості (перевантаження стереотипу; переривання стереотипу; несподіванка); з другого боку - фактори актуалізації несвідомого психічного (постановка питань, які вимагають несвідомого пошуку; активізація репрезентативних систем; активізація трансових феноменів).

Перспективи подальших пошуків полягають у виявленні факторів підвищення навіюваності сугеренда в *незміненому стані свідомості* в межах наступних моделей: 1) «депотенціалізація свідомості без актуалізації несвідомого психічного»; 2) «актуалізація несвідомого психічного без депотенціалізації свідомості».

Література

1. Бехтерев, В. М. Внушение и его роль в общественной жизни [Текст] / В. М. Бехтерев. - СПб. : Питер, 2001. - 256 с.

2. Боденхамер, Б. НЛП-практик : полный сертификационный курс [Текст] : учебник магии НЛП / Б. Боденхамер, М. Холл. - СПб. : «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. - 272 с.
3. Бэндлер, Р. Паттерны гипнотических техник Милтона Эриксона [Текст] / Р. Бэндлер, Д. Гриндер. – Сыктывкар : Флинта, 2000. – 184 с.
4. Бэндлер, Р. Формирование транса [Текст] / Р. Бэндлер, Д. Гриндер. - М. : КААС, 1994. - 272 с.
5. Гиллиген, С. Терапевтические трансы : руководство по эриксоновской гипнотерапии [Текст] / Стивен Гиллиген. - М : Независимая фирма «Класс», 1999. - 416 с.
6. Гордеев, М. Н. Классический и эриксоновский гипноз [Текст] : практическое руководство / М. Н. Гордеев. – М. : Изд-во института психотерапии, 2001. – 240 с.
7. Гримак, Л. П. Резервы человеческой психики : введение в психологию активности [Текст] / Л. П. Гримак. – М. : Политиздат, 1989. – 319 с.
8. Кинг, М. Гипнотерапия вредных привычек [Текст] / М. Кинг, У. Коэн, Ч. Цитренбаум. - М. : Класс, 1998. – 192 с.
9. Кондрашов, В. В. Внушение и гипноз [Текст] : практическое руководство / В.В. Кондрашов. - Ростов н/Д : Феникс, 2003. – 352 с.
10. Кондрашов, В. В. Все о гипнозе [Текст] / В.В. Кондрашов. - Ростов н/Д : Феникс, 1998. - 384 с.
11. Крысько, В. Г. Социальная психология [Текст] : учебник для вузов / В. Г. Крысько. – [2-е изд.] - СПб : Питер, 2006. – 432 с.
12. Куделин, А. С. Гипноз [Текст] : практическое руководство / А. С. Куделин, А. В. Геращенко. – Ростов н/Д. : Феникс, 2002. – 352с.
13. Ніколаєнко, С. О. Аналіз робочої моделі свідомості й несвідомого в контексті проблеми сугестивного впливу [Текст] / С. О. Ніколаєнко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : Зб. Наукових праць. – К. : Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова. - 2009. - № 27 (51) - С. 22-29.

14. Ніколаєнко, С. О. Дисоціація свідомості та несвідомого як психологічний механізм підвищення навіюваності у сугеренда [Текст] / С. О. Ніколаєнко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. Наукових праць. – К. : Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова. - 2009. - № 28 (52) - С. 3-8.

15. Овчинникова, О. В. Гипноз в экспериментальном исследовании личности [Текст] / О.В. Овчинникова, Е.Е. Насиновская, Н.Г. Иткин. - М. : Изд-во МГУ, 1989. - 232 с.

16. Платонов, К. И. Слово как физиологический и лечебный фактор [Текст] / К. И. Платонов. – [3-е изд., перераб. и доп.] - М. : Медгиз, 1962. – 532 с.

17. Ротенберг, В. Сновидения, гипноз и деятельность мозга [Текст] / В. Ротенберг. - М. : ООО «Центр гуманитарной литературы РОН», В. Секачев, 2001. – 256 с.].

18. Слободяник А. П. Психотерапия, внушение, гипноз [Текст] / А.П. Слободяник. – [3-е изд., испр. и доп.] - К. : Здоровье, 1977. - 480 с.

19. Шерток, Л. Гипноз [Текст] / Леон Шерток.– М. : Медицина, 1992. – 224 с.

20. Эриксон, М. Гипнотические реальности : Наведение клинического гипноза и формы косвенного внушения [Текст] / М. Эриксон, Э. Росси, Ш. Росси ; пер. с англ. М. А. Якушиной. – М. : Независимая фирма «Класс», 1999. – 352 с.

21. Япко, Майкл Д. Введение в гипноз [Текст] : [Практ. рук. : Метод. пособие для слушателей курса «Психотерапия»] / М. Д. Япко. - М. : Маркетинг, 2002. - 191 с.

В статье проанализированы факторы, психотехники и методы повышения внушаемости суггеренда при его переходе в трансное состояние сознания в рамках следующих теоретических моделей: «депотенциализация

как сознания, так и бессознательного психического»; «актуализация бессознательного психического при депотенциализации сознания».

В контексте модели «депотенциализация как сознания, так и бессознательного психического» важнейшими факторами повышения внушаемости суггеренда являются: с одной стороны - факторы депотенциализации сознания (авторитет и власть гипнотизера; подготовительная беседа гипнотизера с гипнотиком; проведение тестов на повышение внушаемости гипнотика); с другой стороны - факторы депотенциализации бессознательного психического (направленность базовой техники гипнотизации на усыпление гипнотика; действие монотонных раздражителей; сенсорная депривация гипнотика).

В контексте модели «актуализация бессознательного психического при депотенциализации сознания» важнейшими факторами повышения внушаемости суггеренда являются: с одной стороны - факторы депотенциализации сознания (перегрузка стереотипа; прерывание стереотипа; неожиданность); с другой стороны - факторы актуализации бессознательного психического (постановка вопросов, которые требуют бессознательного поиска; активизация репрезентативных систем; активизация трансовых феноменов).

In the article autor analyzes factors, psychotechnics and methods of increasing of the person suggestibility during hipnotic session in the following theoretical models: 1) «debilitation of both the consciousness and the unconscious mentality»; 2) «actualization of the unconscious mentality with debilitation of the consciousness».

In the context of model «debilitation both the consciousness and the unconscious mental» the most important factors to increase suggestibility of th person are: on the one hand, the factors which conduce to debitation of the consciousness (the authority and power of the hypnotist; conversation to prepare a person for hypnotic session; cunducting of special tests to increase person

suggestibility), on the other hand, the factors which conduce to debilitation of the unconscious mental (technics of lulling of the person; action of monotonic stimuli; sensory deprivation).

In the context of the model of «actualization of unconscious mentality with debilitation of consciousness» the most important factors to increase suggestibility of the person are: on the one hand - the factors of debilitation of consciousness (overloading of stereotype; interrupting of stereotype; surprising), on the other hand the factors which provide for actualization of the unconscious mentality (asking questions that require the unconscious search; activation of representative systems; activation of trance phenomena).